

notare quod dixit sanctus, rescripsit sanctus : » **Nunc essem de numero damnatorum, si fuisset de numero episcoporum. «** Hæc accipe ab eo qui tuus est, et jacta tuum in Domino cogitatum : patientia tua non peribit in finem. Fient in desolationem, subito deficient, peribunt propter iniquitates suas qui te oderunt. Cognoscetur Dominus judicia faciens, et in operibus manuum suarum comprehendetur peccator. Ora pro me. Scriptum pridie Kal. Octob. anno 951. »

Hactenus epistola, in qua Bulæus pro anno 951 annum 953 reponendum putat, nempe ut id quadret cum anno 954, quo Fulcarius apud Flodoardum or-

dinatus memoratur. Jacobus Vassor in historia Noviomensis Ecclesiæ retinet annum priorem. Cæterum nemo, ut spero, moleste feret, quod de Flodoardi monachatu fuse disseruerim, non tam absolute de eo pronuntians, quam alii auctores, quorum nihil interest. Equidem Natalis Alexander, vir doctus, relata Adelgagi epistola (*tom. XV, pag. 308*). « Ex hac epistola, inquit, perspicuum est Flodoardum monachum fuisse. » Itaque non immerito arguerer neglectæ ordinis nostri dignitatis, si saltem, quæ argumenta tantum virum nobis vindicare quoquo modo possunt, non afferrem in medium, relicto æquis lectoribus decretorio iudicio.

NOTITIA ALTERA

Ex libris Historiæ Remensis Ecclesiæ et aliunde conscripta per Georgium Colvenerium.

(Ex tomo XVII Bibliothecæ Patrum edit. Lugdun., pag. 500.)

Ut a nomine ordiamur, integrum auctoris nomen fuit, ut arbitramur, Flodoardus, seu Flodoardus, ex quo per syncopem factum est Flohardus, et Floardus. Quod posterius in nostris fere exemplaribus reperitur, quomodo item legit Joannes Savaro in notis suis ad Sidonium Appolinarem. Sigebertus Flawaldum, Trithemius Flavaldum nominat. Petrus Pithœus in duodecim auctoribus simul editis, Papirius Massonus, eosque secutus illustrissimus cardinalis Cæsar Baronius Frodoardum appellant. Sed pro littera *l*, non *r*, in prima syllaba facit, quod lib. II hujus Historiæ, cap. 3, meminert Flawardi, sive, ut habet aliud exemplar, Flavardi avunculi matris suæ, et in Chronico suo, anno 953 ; nepotis sui Flodoardi, ut ibi legit correctius exemplar Divionense. Unde et prædictus Pithœus in Glossario Capitularium Karoli Magni et Ludovici Pii, quod auctum posterius in lucem emisit, perpetuo Flodoardum nominat, uti et Josias Simlerus in præfatione seu epistola dedicatoria Cosmographiæ Æthici, quod et nos sequemur. Patria ei fuit Sparnacum oppidum non procul Remis dissitum. Vixit sub archiepiscopis Remensibus Hæriveo, Seulfo, Artoldo et Odalrico. Sub Artoldo eum hoc opus conscripsisse patet ex libro III, cap. 6. Vixit sub regibus Francorum Carolo, Simplice, Ludovico Transmarino et Lothario ejusdem Ludovici filio, quem in regem Francorum consecravit Artoldus anno 954. Fuisse presbyterum et canonicum Ecclesiæ Remensis testantur codices Remensis et Igniacensis, qui illum his titulis ornant, imo omnia nostra exemplaria manu exarata, in quorum calce legitur : *Explicit Floardus vel Flohardus presbyter et Remensis canonicus*. Similiter dicitur Josias presbyterum vocat, et Joannes Filesacus Parisiensis theologus in veteris Ecclesiæ Gallicæ Querela canonicum Remensem, uti et Joannes Molanus in Nat. SS. Belgii die quinta Augusti.

Fuisse etiam aliquando rectorem seu pastorem Colmisciaci vici testatur ipse libro IV, cap. 28. At postmodum vitæ genus mutasse, et relicto canonicatu monasticæ regulæ sese subdidisse, et deinde abbatem factum esse, certa sunt documenta ex epistola Adelagi Bremaensis archiepiscopi, quam habes infra. Item ex eo quod de se scribit in Chronico anno 963, his verbis : « Ego vero fractus ætate, et attritus infirmitate, et ministerio me abdicavi prælaturæ coram eodem præsule (scilicet Odalrico, Artoldi successore) quique me hoc absolvens jugo, imposuit illud per electionem fratrum meorum, nepoti meo Flodoardo, septuagesimo ætatis meæ anno. » Sic ibi. Idem confirmant versus Gallici, in codice perantiquo ms. reperti, a nobis in frontispicio positi, quorum hæc est interpretatio : » Si vis scire Remenses episcopos, lege Chronicon Flodoardi docti. Is mortuus est tempore Odalrici episcopi, oriundus ex Sparnaco. Vixit castus clericus, bonus monachus, melior abbas, ab Agapito papa fuit factus sacerdos. Ex ejus historia multa nova scies, et in illa totam antiquitatem hauries. » Idem denique probatur ex testimonio Dominici Grimani cardinalis, quod infra posuimus. Fuit autem monachus et abbas ordinis S. Benedicti Remis in monasterio sancti Remigii. Quare non fallitur, nec injuste illum suo ordini vindicat Trithemius Sigebertum secutus, libro II De Viris illustribus ordinis sancti Benedicti, cap. 68, et in Catalogo scriptorum ecclesiasticorum, cum dicit eum fuisse monachum Remensem ordinis sancti Benedicti. Quos item sequitur Conradus Gesnerus in sua Bibliotheca, et Arnoldus Wion libro II Ligni Vitæ, capite 67 : sed hic in ætate ejus fallitur centum prope annis, scribens eum floruisse anno 870. Fallitur quoque Antonius Possevinus in Apparatu sacro, in eo quod Flavaldum a Flodoardo et Frodoardo distinguat, tanquam diversos auctores.

Frodoardo solummodo tribuens Chronicon, de quo infra, Flodoardo autem hanc Remensium episcoporum Historiam : sed quæ in appendice nonnihil corrigi. Similiter dictus Wion in adjunctis ad Lignum Vitæ, pag. 909, Flodoardum a Flavaldo non recte distinguit. Præterea fallitur Papius Massonus in Catalogo auctorum. quibus usus est in suis Annalibus, dum vocat eum Remensem pontificem. Quod secutus est Baronius anno 833, nisi in Baronio mendum sit, et pro *Remensi archiepiscopo*, legendum sit, *Remensis archiepiscopus*, ut ad Artaldum referatur. Nam anno 948 vocat eum Remensis Ecclesiæ presbyterum, sicut et ipse Papius, lib. II, in Carolo Simplice, ut per inadvertentiam pontificem vocasse videatur.

Illud interim verum est, mortuo Rodolfo, ab utroque capitulo, Noviomeasi, et Tornacensi, die 20 Julii anno 950 electum fuisse in episcopum Noviomensis et Tornacensem. Non fuit tamen confirmatus, quia Ludovicus Transmarinus rex Francorum subdole, clam et via extraordinaria in sedem utriusque Ecclesiæ intrusit et introduxit impurum monachum et simoniacum clericum Fulcherum, sui archimagiri Kentii filium nothum. Quod resciscens Adalagus, vel, ut vocat Albertus Krantzius in sua metropoli, Adalagus Bremensis archiepiscopus, apostolicæ sedis legatus, in hæc verba prorupit : *Cognoscetur Dominus iudicia faciens*. Deinde consolatoriam epistolam eidem transmisit (*vide supra in notitia ex Mabillonto*.) Hæc ex mss. Quibus habent consona de Fulchero Jacobus Meyerus et Antonius Demochares in tabulis episcoporum Tornacensium his verbis : « 44. Fulcharus sive Fulcherus monachus Suessionensis sancti Medardi, sepultus in templo sancti Elegii extra muros civitatis Noviomensis de quo scribit Meyerus anno 935. Fulcherus homo spurius, filius existimatus principis coquorum Ludovici regis, Noviomagensis malis artibus adeptus episcopatum, omnia fecit deteriora, administravitque menses omnino 18 : morbo absumptus pediculari et phthiriasi, magnum exemplum puniti ambitus et simoniæ, si nos posteri timeremus Deum »

Fuit porro Flodoardus vir litteris et moribus egregie exornatus, ut declarant testimonia, quæ infra subjungemus, et quod in historico præcipuum est, variæ lectionis, magnæ diligentis et indefessi laboris. Hinc ait in præfatione hujus Historiæ, « opus hoc undecunq̄ collectum esse : videlicet ex scriptoribus sacris et profanis, gestis martyrum et Vitis aliorum sanctorum, actis conciliorum, et epistolis pontificum, præsertim Remensium, quas ex archivis Ecclesiæ suæ deprompsit. Sane a prædictis eum commendant nostri sæculi doctissimi Annalium scriptores Baronius et Papius Massonus, qui suos Annales ex ipsius scriptis plurimum exornaverunt. Meminit ipsius frequentissime Baronius tom. X, ab anno 845 usque ad ann. 962. Sed quod dolendum, ea allegans quæ ex Gallico exemplari mutilo et imperfecto curavit in Latinum transferri, ut ipse fate-

tur dicto an. 845, recensens ibidem diploma Caroli Calvi, quo edicit ut Hincmaro restituantur omnia bona episcopatus Remensis, quod habetur lib. n., c. 4. De quo non sine ratione ait Pithæus in dicto Glossario, verbo *Beneficiario jure* : Nolim virum multæ lectionis ex interpretatione Gallica, alienis a sensu verbis, hoc idem diploma retulisse. Verum ab an. 865 incipit ipsa verba Latina Flodoardi allegare, sed ex unico exemplari, eoque sæpe incorrecto et depravato, ut eodem anno, item 871, 877, 892, 893, et alibi videre est. Cæterum non sine laude ipsius meminit, ut an. 933, vocans accuratum illius temporis scriptorem, cui tantam fidem tribuit, ut anno 934 ex eo alios omnes mendacii redarguat. Quantæ vero auctoritatis fuerit, ex eo discimus quod ad legationes et publica negotia interdum adhibitus sit. Unde libro primo, capite 20, se scribit ab Artaldo episcopo missum propter res quasdam Remensis Ecclesiæ ab Otthonem regem et Conradum ducem.

Ut vero ad scripta ejus veniamus. Quatuor hujus operis libros esse demonstrat auctoris prologus, in quo vocat *quadriduum laboris sui opus*. Quapropter male Trithemius, et qui eum sequuntur, tres solummodo numerant. Præter hos quatuor libros Historiæ Remensis Ecclesiæ, sive ut alii vocant, De Gestis Remensium pontificum, in quibus multa alia de sanctis et monasteriis ejusdem civitatis et diocesis interserit. Scripsit etiam Chronicon ætatis suæ exactissimum ab anno Domini 919 usque ad 966, quod in lucem protulit Petrus Pithæus inter duodecim scriptores coætaneos Annalium et Historiæ Francorum. Excusum est opus in octavo Parisiis 1588, et Francofurti 1594. Tametsi in præfatione dubitet idem Pithæus sitne ejusdem auctoris. Sic enim ait : « Jam de Frodoardi Chronico (sive is Flavalus vel Floardus sit Remensis Ecclesiæ presbyter, qui archiepiscoporum suorum Vitas a B. Remigio ad Artaldum, diverso plane stylo descripsit) et hoc monere visum est, ea quæ ad Viridunenses episcopos pertinent, sed et alia quædam virgulis inclusa, ex tribus unius esse quod Divionense appellavimus, quanquam Viriduni potius descriptum videatur. Quisquis ille fuit scriptor, multas profecto nobis sui sæculi Historiæ tenebras discutiet, » etc. De hac re Pithæum non abs re dubitasse ait in præfatione Sirmondus, adhibito etiam hoc argumento. quod in veteri Calendario S. Mariæ Remensis adnotatus sit obitus his verbis : *xvi Kalendas Junias Flodoardus presbyter et canonicus* ; cum auctorem Chronici Flodoardum v Kalendas Apriles vita functum esse Chronici appendix doceat. Verum scire oportet non iisdem diebus, quibus aliquis ex hac vita discedit, anniversariam commemorationem obitus ipsius celebrari in Ecclesiis, ut passim tertatur usus, idque ob varia impedimenta et potissimum circa tempus paschale, quo iste migravit e vita. Quapropter eundem esse utriusque operis auctorem non solum fatetur Papius, lib. II Annalium Francorum in Carolo Simplice,

sed etiam apertissime convincitur ex iisque habentur in eodem Chronico anno 940, collatis cum iisque habentur lib. iv Historiæ Remensis. cap. 28. Utrouque enim loco eandem rem gestam narrat auctor de seipso, videlicet de sua detentione in custodia ab Heriberto comite et ablatione Ecclesiæ quam regebat in Colmisciaco. Neque sane id Pithœus unquam scripsisset, si hanc pariter historiam legisset, quæ non a B. Remigio, qui fuit decimus quintus Remensis sedis archiepiscopus, sed a B. Sixto, primo ejusdem sedis episcopo, primisque fidei Patribus et fundatoribus exorditur. Tantumque abest, ut stylus sit diversus, quod etiam ubi res eadem refertur, iisdem pene verbis utatur. Conferantur cum hoc Chronico ea quæ habentur lib. iv, cap. 15, usque ad 35. Utrum vero prius ab eo scriptum sit non certo constat. Chronicon ex eo videtur posterius, quia hæc historia desinit in actis Artoldi, pertingens ad annum usque 948 Chronicon ulterius progreditur usque ad 966. Quod ait Trithemius, præter gesta Remensium pontificum, eum Vitas quoque multorum sanctorum libro uno scripsisse, cum ejus operis nusquam meminerit, forte non aliud, sed hoc ipsum est, ut Sigebertus insinuat, in quo agit de Vita et miraculis multorum sanctorum. Porro non prosa tantum, sed et carmine valuit Flodoardus. Scripsit enim versibus miracula suo tempore facta

in ecclesia B. Mariæ ab Hincmaro ædificata, ut ipse testis est lib. III, cap. 6. Plura eum scripsisse de Vitis sanctorum metricè testis est Joannes Bunderius Gandavensis ordinis Prædicatorum, qui vivebat ann. 1550 in indice mss. codicum in Belgio exstantium his verbis: « Flodoardus presbyter scripsit de Triumphis Italicis martyrum et confessorum metricè lib. xv mss. Treveris in summo templo. De triumphis Christi et sanctorum Palæstinæ metricè, lib. III mss. ibidem. Tertio de triumphis Christi et Antiochiæ gestis, metricè libros duos mss. ibidem. » Quæ scripta si adhuc exstant, utinam Treverenses publico Ecclesiæ bono evulgent. De cæteris ipsius operibus compertum nihil habeo. Obiit autem plenus dierum, ætatis videlicet suæ anno 73, incarnationis Dominicæ 966, quinto Kalendas Aprilis, hoc est 28 die Martii, non quinta die Aprilis, ut inadvertenter annotavit Nicolaus Chesneau et Possevinus. Sic enim in supplemento chronici ipsius legimus: Ipso anno (videlicet 966) vir vitæ venerabilis et Remensis ecclesiæ presbyter) nomine Flodoardus, honore sanctitatis venerandus, castitatis splendore angelicus, fulgore sapientiæ cœlicus, cæterarumque virtutum insignibus abundanter oppletus, præcedentis libelli aliorumque librorum dictator egregius, quinta Kalendas Aprile terrenæ peregrinationis relinquens exsilia, civica, ut credimus, adeptus est jura.

NOTITIA BIBLIOGRAPHICA

(Apud Fabric. Biblioth. med. et inf. Lat.)

Flodoardus, sive *Frodoardus* Sigeberto et Trithemio *Flauvaldus*, ordinis Benedicti Culminiacensis, (*Cormicy*) presbyter et canonicus sancti Remigii Remensis, obiit an. 966, 28 Martii, ætatis 73. Ejus scripta sunt:

Annales, seu *Chronicon* ætatis suæ ab anno 919 ad 966. in P. Pithœi XII scriptoribus cœtaneis, Parisiis 1588, et Francofurti 1594, 8°, pag. 109, 198. cum brevi appendice usque ad annum 978, pag. 198. 201; et continuatione ab anno 977 ad 990, ex *Chronico Wilhelmi Nangii*, monachi sancti Dionysii, pag. 207, 214. Hoc Chronicon licet Frodoardo non audet certo tribuere Pithœus, tamen egregiam lucem præferre illis temporibus non diffitetur, et sub Flodoardi nomine recusum est et ex Codice Thuano emendatius in Andree du Chesne, sive Quercetani, scriptoribus rerum Francorum, tomo II, p. 590. Novam editionem hujus Chronici et omnium Flodoardi operum meliorem jam pridem parari a D. de Targny, Noviodumensi. thesaurario Ecclesiæ Remensis et bibliothecario regio testatus est Jacobus le Long in bibliotheca Historicorum Galliæ, n. 3746, et 6870. Conferendus codex integrior Cottonianus ab Octaviano imperatore, cum continuatione *Reginaldi*, archidiaconi Andegavensis, usque ad annum 1277. Vide catalogum ms. bibl. Cotton., n. 69.

Historia Ecclesiæ Remensis, sive, ut Sigebertus, cap. 132, vocat, *Gesta pontificum Remensium*, libris quatuor usque ad annum 948, quorum versionem Gallicam sed pluribus passim omissis ediderat Nico-

laus Chesneau, sive Querculus, decanus Remensis, Remis 1580, 4 integros Latine primus vulgavit Jacobus Sirmoudus, Parisiis 1611, 8°, cum appendice *Anonymi*, canonici Remensis circa annum 1140, qui Flodoardum breviaverat, aliisque opusculis ad eandem Ecclesiam spectantibus. Post Sirmoudum, Georgius Colvenerius, qui codice Latino, ex quo Chesnæus Gallicam versionem suam adornaverat, contulisse se testatur, ac præter scholia et vocum obscurarum explicationem addidit appendicem Sonacii de statutis synodalibus Ecclesiæ Remensis, et catalogum archiepiscoporum Remensium. Duaci 1617, 8°. Colvenerii editionem expresserunt Bibliothecæ Patrum, Paris. 1639, et novissima Lugdunensis, tom. XV, p. 500 *De Romanis pontificibus* a beato Petro ad Leonem VII, poemate heroico libris 15, quod Anastasiani operis de vitis Pontificum paraphrasim esse notat Papebrochius in Actis sanctorum, tom. VII, Maii, pag. 773, nisi quod variorum sanctorum elogia passim interspersa habet. Insignem partem hujus operis a Gregorio II, an. 715, ad Leonem VII, an. 935, ex codice Carmelitarum exalceatorum San-Germanensi vulgavit Mabillonius, sec. Benedict. III, parte II, pag. 596. Etiam ex sanctorum interspersis elogiis non pauca edidit idem Mabillonius, ut a præstantissimo Caveo jam notatum, *S. Columbani* abbatis, sec II, pag. 30, *S. Attalæ*, pag. 127; *S. Bertulfi* abbatis Bobiensis; et ex libro VIII carmen octavum de *S. Benedicto* ejusque miraculis, in supplemento ad sæc. I, ad calcem sæculi II, pag.